

ENGELLİLER İÇİN NORMAL BİR YAŞAM

Dr. Asuman Koçman*

Doç. Dr. İsmail Tufan*

Özet: Engelliler, diğerlerinin yaşadığı “normal yaşam” koşullarından uzakta yaşamaktadırlar. Başkalarına bağımlı olma, öğrenim ve çalışma yaşamından uzaklık ya da yeterince yararlanamama, fiziksel çevrenin uygun düzenlenmemesi ve yardımlar, destekler ve hizmetlerin sunumundaki sorunlar, engellilerin “normal yaşam” sürmesindeki engellerdir. Engellilik, insanların engellilikleri yüzünden değil, objektif yaşam koşullarındaki olumsuzluklar nedeniyle, yani toplumsal koşullara bağlı olarak oluşur. Bu makalede “normal yaşam konsepti”nden yararlanılarak, engellilik ve engellilerle ilgili algılamanın, sosyal ve fiziksel düzenlemelerin, engellilere olanaklar yaratılacak şekilde değiştirilmesi yönünde öneriler sunulmuştur. Bunlar bürokratik düzenlemeler, bilimsel araştırmalar, toplumu bilgilendirme ve sosyal politika alanlarını içermektedir.

Anahtar sözcükler: Engellilik, normal yaşam, fiziksel çevre, objektif yaşam koşulları, sosyal politika

NORMAL LIFE FOR DISABLED PEOPLE

Abstract: Disabled people live different from other people who live in “normal life” conditions. Being dependent to other people, distance from education and work life, improper arrangement of physical environment, problems related to rehabilitation, support and services are obstacles to disabled people to lead a “normal life”. Disability is a problem that occurs not to the person’s being physically disabled but because of the adverse living conditions one is subject to. In other words, disability is produced by social conditions. This paper, by making use of the concept a “normal life”, aims to offer some suggestions about changing to perception of disability and disabled people in the society and making social and physical arrangements to create some possibilities for disabled people. Those suggestions include bureaucratic arrangements, scientific research, social policy and informing the public.

* Akdeniz Üniversitesi, Gerontoloji Bölümü

Ufku Ötesi Bilim Dergisi Cilt 5, Sayı 2, Kasım 2005, ss. 49–53

Key words: Disability, normal life concept, physical environment, objective living conditions, social policy

ENGELLİLER VE DEMOGRAFİK GELİŞMELER

Türkiye Özürlüler Araştırması (9) bulguları, engellilerin normal yaşamdan uzak koşullarda yaşadıklarını göstermiştir. Eğitim ve çalışma sahalarından uzak, başkalarına bağımlı bir yaşamın, engellilerin “normali” haline geldiği anlaşılmaktadır. Normal yaşam konseptinin talepleri bir yana, Türkiye’deki engellilerin toplumdaki tam manasıyla soyutlandıkları saptanmıştır.

Engellilik problemi gerontolojik perspektiften bakıldığında iki boyutlu olarak ele alınması gerekmektedir. Bir taraftan çocuk ve genç engelliler. Bunlar henüz yaşlanma sürecinin başında olan, çoğu engelli olarak yaşlanacak kitledir. İkinci grubu yaşlı engelliler meydana getirmektedir. Dolayısıyla bu insanların normal bir yaşam sürdürebilmelerini mümkün kılacak yardımlar, destekler ve hizmetler birbirinden farklı olmalıdır.

Çocuk ve genç engelliler için ilk etapta eğitim ve iş olanakları yaratılmalıdır. Bunun için gereken pedagojik girişimlerin yetersiz kaldığı, bu yüzden engelliler arasında okuryazar oranının bile çok düşük seviyede kaldığı görülmektedir. Yükseköğretim veya üniversite eğitimi gören engellilerin sayısı yok denilecek derecede azdır. Yaşlı engellilerin ise başlıca problemleri arasında, diğer problemlerin yanı sıra, sosyal güvenlik ve fakirlik gelmektedir. Çoğunun hiçbir yerden geliri olmadığı için tamamen başkalarına bağımlı bir yaşam sürdürdükleri dikkat çekmektedir.

Demografik gelişmeler hem nüfusun artmaya devam edeceğine, hem de yaşlıların çoğalacağına işaret etmektedir. Bu yüzden önümüzdeki dönemlerde Türkiye’de yaşlanan ve yaşlı engelli sayısının da artacağından hareket etmek gerekir.

ENGELLİLİK VE ENGELLİ OLMAK

Engellilik, bedensel fonksiyonlarda meydana gelen hasarların yarattığı sosyal dezavantajlardır (6).

Sosyal dezavantajlarının başında iş sahalarına girebilmede yaşadıkları sorunlar gelir. Bu yüzden çoğu ekonomik bağımsızlık elde edemeyip, ömür boyu ailesine veya sosyal yardımlara bağımlı kalmaktadırlar. Almanya’da yapılan bir araştırmada, özel ve kamu sektörlerinde engellileri çalışma isteğinin düşük olduğu belirlendi. İşverenlerden %50’si engellilere iş verebileceklerini söyledi (2).

Engellilikleri gidermek amacıyla sunulan rehabilitasyon hizmetleri bazen bunu başarmakla birlikte, engellilik genellikle ömür boyu kalan bir durumdur.

Rehabilitasyonlardaki başlıca tezatlık, rehabilitasyon hizmeti alan engelli insanlardan “engelsiz gibi” davranmalarının beklenmesidir (6). Oysa tıbbi yöntemlerle engelli insanların topluma katılımı sağlanamamaktadır. Dolayısıyla “*tamir edilebilen insan*” (10) tasavvurlarından vazgeçilmesi uygun olacaktır. Onları, engelsizlere benzetmeye çalışmak yerine, ihtiyaçlarına uygun koşullarda yaşamlarına olanaklar yaratmak gerekmektedir.

Engelli insanlar, engellilikleri yüzünden değil, objektif yaşam koşullarındaki olumsuzluklar nedeniyle “marjinal gruplardan” biri haline gelmektedir (7). Oysa genel istek, engellilerin topluma katılımından yanadır ve bu, engellilik hakkında bilgi sahibi insanlar çoğaldıkça artmaktadır (1).

Türk toplumunda engellilik ve engelliler hakkında bilgilerin yeterli olmadığından da hareket etmemiz gerekir. Bir taraftan engellilerin topluma katılım düzeyinin düşük seviyesi nedeniyle günlük yaşamlarında engelli insanlarla birlikte olan engelsizlerin sayısı çok fazla değildir. Karşılıklı iletişim ve ilişki yetersizliğinden doğan bir bilgi ve tecrübe eksikliği vardır. Diğer taraftan engellilik olgusu hakkında kamuya sunulan bilgi ve enformasyonların çok az olduğu da dikkat çekmektedir. Bu yüzden toplumda engelli insanlarla ilgili bireysel tasavvurlara dayanan, çoğu önyargı ve basmakalıp düşüncelerden kaynaklanan tutum ve davranışların yaygın olduğu varsayımından yol çıkmak gerekir.

NORMAL YAŞAM KONSEPTİ

Engelli insanların da normal bir yaşam sürdürebileceği düşüncesine dayanan normal yaşam konsepti (normalleşme prensibi), bunun için engellilere olanaklar yaratılmasını talep etmektedir (11; 8: 12–32; 12: 16–21).

Normal yaşam konseptinde, engellilik türleri yüzünden, normal bir yaşamın her engelli açısından mümkün olamayacağı düşüncesine yer yoktur. Engelin türünden bağımsız olarak tanımlanan bu konsept, zihinsel engellilerin de kendi kararları yönünde normal bir yaşam sürdürmeleri gerektiğini savunmaktadır (5: 81–84).

İlk bakışta bunlar radikal ve ütöpik düşünceler olarak algılanabilirler. Belki engelli insanların hepsine normal yaşam olanakları yaratmak mümkün olamaz. Ancak bu, normal kavramından nelerin anlaşıldığına bağlıdır. Normal yaşam konsepti, insanların benzer ihtiyaçlara sahip olduklarından hareket etmektedir ve bunlar, engellilikten bağımsız ihtiyaçlardır.

Bu konsept, engellilerin isteklerine, alışkanlıklarına, bireysel yaşamlarıyla ilgili kararlarına saygı duymayı, engelliler için normal iletişim kurabilecekleri olanakların yaratılmasını, normal bir ritme dayanan günlük yaşam sürdürmelerini, normal ritmin haftalık ve yıllık olarak da sağlanmasını talep etmektedir. Günlük yaşam aktivitelerinde normallik, ihtiyaçlarına saygı, sosyal

ilişkilerinin normal düzeyde olmasını sağlayan destekleri gerekli görmektedir. Engellilerin de cinsel ihtiyaçları olduğunu, bunlara saygı duyulmasını ve özel yaşamlarının dokunulmazlığını kabullenmeyi zorunlu kılmaktadır. Konut ve yaşam koşullarının normal standartlar düzeyinde olmasını, uygar şekilde engellilerle birlikte yaşamayı istemektedir.

Normal yaşam konseptine nereden başlamak gerekir? Kanımca ilk önce fiziksel çevreyi engellilere uygun hale getirmek şarttır. Fiziksel çevre kavramının altında, öncelikle mimari her türlü yapı ve yollar anlaşılmalıdır. Mimari yapılar özel ve kamusal binalar olmak üzere ikiye ayrılabilirler. Her ikisi de Türkiye’de engelliler açısından “engel” teşkil eden, onları evlerine hapseden niteliklere sahiptir. Engelsiz insanların bile güçlükle hareket edebildikleri yollarımız ve kaldırımlarımız, engelli insanların hiçbir ihtiyacına cevap verememektedir. Trafikimiz ve kamu taşıma araçlarımız da, engellilere uygun değildir. Okul, üniversite ve resmi daire binaları, engelli insanları dışlayan özellikleriyle dikkat çekmektedir. Bütün bunlar ortadan kalkmadıkça engelli insanların ne normal bir yaşam sürdürmesi mümkün olur, ne de engellilerin topluma katılımı asgari düzeyde dahi sağlanabilir. Engelliler neden uygun koşullar yaratamadık sorusunun cevabı şudur: “*Bireysel ve kolektif hareketler birbirinden bağımsız değildir, biri diğerinin ortaya çıkmasına yol açar*” (3: 40–103). Bu yüzden birey olarak engellilere yönelik tutum ve davranışlarımızı gözden geçirmeliyiz ve bunu herkese önererek, kolektif davranışlarımızda değişim süreçleri başlatmalıyız.

ÖNERİLER

Engellilerin topluma katılımını sağlayabilmek için, engelli insanların önündeki bürokratik engellerin kaldırılması gerekir. Kurumsal-strüktürel yapılarımızı, engellilerin de mevcut olanaklardan yararlanabilecekleri şekilde değiştirmemiz yerinde olur. Engelliler için sunulan yardım ve hizmetlerin zenginleşmesi, yaygınlaşması ve bunlara ulaşma olanakları artırılmalıdır. Yardım ve hizmetler konusunda engellileri ve aileleri bilgilendirme girişimleri, örneğin danışmanlık hizmetleri sunulmalıdır.

Engellilik fenomeni üzerine yeni bilimsel araştırmalar yaparak, teorik boşlukların doldurulmasına yardımcı olunmalıdır. Engelli insanların beklentilerine cevap verebilen pratik uygulamalara yönelmek için ihtiyaçlarını bilmek ve bunlara göre yeni hizmetler tasarlanması gerekir.

Toplumun engellilik konusunda bilgilendirme çalışmalarına daha fazla önem verilmeli, kitle bilgilendirme olanaklarından yararlanılarak geniş çaplı enformasyon aksiyonları başlatılmalıdır.

Engellilerin yaşam koşullarında iyileşme yaratacak sosyal politikaların takip edilmesi, yasal önlemler alarak, eğitim, iş, meslek eğitimi olanaklarından yararlanmaları sağlanmalıdır.

Engellilik belki bir kader olarak görülebilir, ama insanlar daima toplumsal koşullara balı olarak engelli veya bağımsız olurlar. Çünkü *“kader, detaylı anlam dokusunda, insanın üzerinden silindir gibi geçen ve bir hayli hasar yaratan olayların cereyan edişi değildir, aksine girişimlerin anlamlı şekilde birbirine bağlantısından meydana gelmektedir”* (4: 70).

KAYNAKLAR

1. Baucke, C. Ve diğerleri, Umfrageergebnisse zum Thema geistige Behinderung im Auftrag der Altersdorfer Anstalten, Kommunikations-Akademie Hamburg. 1987.
2. Bethmann, H., ve diğerleri, Behinderte in der Arbeitswelt. Ein praktischer Ratgeber. 3.Aufl. Köln: Bund – Verlag, 1993.
3. Bolte, K. M. ve Recker, H. Vertikale Mobilität. Pp. 40 – 103: içinde: Handbuch der empirischen Sozialforschung. Band 5. Soziale Schichtung und Mobilität, editör: K. Rene. Stuttgart: dtv, 1976.
4. Böhmer, O., Sternstunden der Literatur. Von Danet bis Kafka. 2.Auf. München: Beck Verlag, 2003
5. Hahn, M. T., Selbstbestimmung im Leben, auch für Menschen mit geistiger Behinderung, S. 81 – 84, içinde: Geistige Behinderung 2/1994. 1994.
6. Heiden, H.-G., “Niemand darf wegen seiner Behinderung benachteiligt werden” - Grundrecht und Alltag: eine Bestandsaufnahme, Reinbek bei Hamburg, 1996
7. Hradil, S., Soziale Ungleichheiten in Deutschland. Leske u. Budrich: Opladen. 1999
8. Nirje, B. „Das Normalisierungsprinzip - 25 Jahre danach.“ Pp. 12 – 32 in Vierteljahresschrift für Heilpädagogik und ihre Nachbargebiete 1/1994. 1994
9. T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü. Türkiye Özürlüler Araştırması. Yayın Numarası 2913, Ankara: DİE Matbaası, 2002.
10. Thimm, W.. Leben in Nachbarschaft. Hilfen für Menschen mit Behinderungen, Freiburg, Basel, Wien: Herder,1994.
11. Thimm, W., ve diğerleri, Ein Leben so normal wie möglich führen... Zum Normalisierungskonzept in der Bundesrepublik Deutschland und in Dänemark. Marburg/Lahn: Bundesvereinigung Lebenshilfe für geistig Behinderte, 1985.
12. Wohlhüter, H.. „Das Normalisierungsprinzip und andere Leitideen für die Gestaltung der Behindertenhilfe.“ S. 16 – 21, içinde: Zur Orientierung 1/1995, 1995.